

zem. Arra kívántam csak rámutatni, hogy a leíró, elbeszélő sorok mellett (között) mindig megtaláljuk a történelmi ok-okozati összefüggésre mutató gondolatokat.

A harmadik fejezet: Mohács 1526 augusztusában, ezt követi Budavár 1686-os visszafoglalása, majd négy fejezet (5–8.) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc összecsapásaiból. Isaszeg 1849 áprilisában, ahol – hogy a nyelvezetből is legyen itt ízelítő – „gyönyörű tavaszi naplemente ellenpontosza a szabadságharc legvéresebb csatájának végső szakaszát”. Komárom, 1849. október 2-a: a szabadságharc augusztus 13-án jogi értelemben lezárt ugyan, de Komárom még ki-tart. Nem a győzelemben bíznak, hanem a „megnyugtató fegyverletelti feltételeket akarnak biztosítani ellenállásukkal”. A dél-erdélyi Piski (1849. február 9.), ahol Bem föl-kötött karral lovagolt dévai betegágyá-ból a csatátérre; majd a Petőfi halá-lát is jelentő – 1849. július 31-én ví-vott – segesvári csata zárja a sort. Ezt követi Przemysl eleste 1915. március 22-én, végül a Don-kanyar tragédiája 1943. január 12. és 27. között.

A gyűjteményt gondosan össze-állított *Kislexikon* és *Szakirodalmi tá-jékoztató* zárja. Előbbi a „jelentősebb személyek nevét, és a bemutatott csaták szempontjából lényeges ada-tait tartalmazza”, utóbbi az olvasó-nak kínál további tájékozási pon-

tokat a témában. Kéznél van hát minden. Azt hiszem, az ilyen köny-vekre mondják, hogy ha kötelező volna, könnyen feledtetné, hogy az.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(*Coldwell Könyvek, Budapest, 2003,*
263 oldal, 4480 Ft)

HERMANN RÓBERT:

Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái

A szabadságharc előzményeinek, politikai és katonai eseményeinek egyik legkiválóbb ismerője és kutatója Hermann Róbert hadtörté-nész. Neve ahhoz az évek óta tartó szívós munkához kötődik, amely-nek eredménye majdan minden bi-zonnyal egy méltó Görgői-életrajz lesz (reméljük, még a hadvezér szü-letésének 2018-ban esedékes 200. évfordulója előtt). Pazar anyagis-meretének beszédes bizonyítékai az általa feltárt levéltári dokumentu-mokat közlétező vaskos kötetek, a gondozásában megjelent tanulmány-gyűjtemények és a nevével fémjel-zett rövidebb-hosszabb monográfi-ák – a Madarász fivérekéről, Poel-tenberg Ernő tábornokról, Hatvani Imre szabadcsapatának drámájáról. Az utóbbiak közül terjedelmével és kiállítással is kiemelkedik a 2004

tavaszan napvilágot látott kötet, *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*. Ebben az alkotmányvédő, majd függetlenségi háború nagy fegyveres összecsapásait mutatja be és elemzi. Az olvasói eligazodást térképek és korabeli illusztrációk segítik.

A szerző fontosnak tartja kiemelni, hogy csatát csak a főhadszíntéren több hadtest vívhat, míg a dandárnyi vagy hadosztálynyi erővel lebonyolított összecsapás akkor is csak ütközetnek nevezhető, ha a győzelemnek kivételes jelentősége volt. Így a mellékhadszíntérnek számító Erdélyben Bem akkor is csak ütközetet vívott, ha történetesen kombinált orosz–osztrák erőkkel találta magát szemben, mint például a besztercei hadszíntéren.

Az akkori világ két nagyhatalmával szemben háborút viselni csak ütőképes hadsereggel lehetett. Hermann Róbert részletesen ismerteti a honvédsereg létrejöttének, felszerelésének, kiképzésének folyamatát, és arra is utal, mi volt a gazdasági alapja a magyar sereg működtetésének. A legfontosabb az, hogy a nép bízott a kormány által kibocsátott papírpénzben, vagyis bízott magában a kormányban. E bizalmat a politikai elit a reformkorban kifejtett munkájával érdemelte ki, amelynek révén az érdekegyesítés sikere 1848-ban a társadalmi békét és a forradalmi változások támogatását is jelentette. Ennek köszönhetően állhatott a vé-

gül 160 000 főt számláló honvédsereg több mint egyharmada önkéntesekből.

Az adott körülmények között szerencsés volt, hogy a honvédszolgátság nem ezredekre, hanem zászlóaljakra tagolódott (több mint 150 alakult belőlük), mivel ez nagyobb mobilitást biztosított. De a honvédségnek nem a gyalogság volt a legkiválóbb része, mint ez a 3. (fehértollas) és 9. (veressipkás) zászlóalj legendás hősiessége révén a magyar köztudatba beivódott, s nem is a huszárság, hanem a tüzéség. „A cs. kir. és az orosz tisztek meg voltak győződve arról, hogy a magyar seregek francia tüzérei vannak, s igencsak csodálkoztak, amikor kiderült, hogy 16-18 éves ifjancok leckéztették meg őket.”

Az igazi olvasói csemegét persze a csaták és ütközetek ismertetése jelenti. Az első összecsapásra 1848. június 12-én Karlócánál került sor, az utolsó puskalövészváltásra 1849. szeptember végén Komáromnál. Ennek az időszaknak felezőpontjában állnak a ma is ismert branyiskói és piski ütközetek. Az előbbinél a szerző megjegyzi, hogy a „sikerből a hadosztály mellé kirendelt Nádor huszárok is kivették a részüket. Parancsnokuk, Emil Üchtritz báró, miután belátta, hogy a lovaság a meredek hágón felfelé semmi-re sem használható, huszárait hátrahagyva s maga mellé véve az osztálytrombitást, valamint három

század honvédet, egy szűk mellék-ösvényen megindult a hegyen fölfelé, s közben tízpercenként egy rohamjelet trombitáltatott a kornétással. A védők csak azt hallották, hogy valahonnan az oldalukból is csapatok közelednek. Ez is arra indította Deym vezérőrnagyot, hogy ne erőltesse tovább a szoros védelmét.”

A piski ütközet több válságos momentumát is rendkívül izgalmasan tárja fel Hermann Róbert, akinek könyve a szabadságharc 11 csatájának és 28 ütközetének izgalmas, lélekemelő, de a tényekhez szigorúan ragaszkodó leírását tartalmazza. Az ismertetések kiegészítésül egy-egy jelentős honvéd ezredes, honvédtábornok vagy ellenséges vezér rövid életrajzának közzététele szolgál.

KOVÁCS ISTVÁN

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004,
408 oldal, 5880 Ft)

Európa ezer éve **A középkor**

A középkor történetéről igényes és mindenre kiterjedő szintézist Váczy Péter óta nem alkottak Magyarországon. Méltán merült fel az igény, hogy mintegy hetven év történeti kutatásait – magyar és nyugati törté-

nészekét – összefoglalják. A könyv létrejöttének elsődleges célja az volt, hogy segítséget nyújtson az ELTE történelem szakos hallgatóinak a vizsgákra, szigorlatokra való felkészülésben. Klaniczay Gábor neves történészek közreműködésével vágott bele a munkába.

Már a könyv nyitó gondolata is szívet melengető, mely szerint a középkor az európai történelem olyan szakasza, amelyről jól esik gondolkodni. Középkornak az ókor és az újkor közötti időszakot nevezzük, azt a közbülső periódust, amely átmenetet jelent az európai civilizáció lenyűgöző kezdetei és modern vívmányai között. Olyan művet tart a kezében az olvasó, amely kiáll a fejlődés töretlensége mellett, szemben a mostanában megjelenő történeti munkákkal, melyek többsége megkérdőjelezi a fejlődést, vagy épp egyenesen tagadja. A köztes helyzet persze tele van kétértelműséggel; ideális környezetet biztosít az egymással vitatkozó értelmezéseknek, az elutasításnak és az apológiának.

A középkor fogalma a reneszánszban született: a *media tempestas* terminus 1469-ben bukkant fel először Giovanni Andrea dei Bussi, egy pápai könyvtáros beszédében. Kronológiai meghatározása vitatott, de ezen történelmi periódus kezdeteként hagyományosan 476-ot (az utolsó római császár székeinek megüresedése), lezárásaként pedig